CRISTIAN MOROIANU

SINONIME ANALIZABILE. STUDIU DE CAZ: SINONIMIA DIMINUTIVALĂ

1. Considerații generale

În cadrul unor preocupări mai ample legate de motivarea formală a relațiilor semantice în limba română, cu accent particular asupra sinonimiei (Moroianu 2007, 2010; 2011; 2013; 2014), am repus în discuție conceptul de *sinonimie analizabilă*, în sensul larg al termenului, ca relație de echivalență semantică între două sau mai multe unități lingvistice transparente din punct de vedere formal (structural). Am lărgit, astfel, conceptul similar de *sinonimie omorizică* (sinonimie realizată între cuvinte cu bază comună), propus anterior de Silviu Berejan încă din 1966, discutată, special sau contextual, și la noi (SMFC; Bucă–Evseev 1976, p. 137–143; Tudose 1978, p. 249–258; FCLR; Vasiliu 1981; Vințeler 1983, p. 64–71; Avram 1997 etc.), adăugând, pe lângă sinonimia analizabilă numită de noi *etimologică*, și *sinonimia analizabilă neetimologică* (realizată între cuvinte motivate intern, dar cu structură integral heteromorfematică). Sinonimia analizabilă se realizează, așadar, între unități lingvistice, în mod particular cuvinte, care provin

a) din aceeași sursă, directă sau indirectă, internă, externă sau mixtă (sinonimie numită de noi etimologică) și

b) din surse diferite, dar analizabile în sine, prin mijloace interne sau externe (sinonimie neetimologică).

2. Posibilități de clasificare

Considerabilă, prin origine și prin structura morfematică a unităților lingvistice componente, un aspect al motivării semnului lingvistic, *sinonimia analizabilă etimologică*[1] poate fi, în consecință, clasificată în cel puțin trei mari categorii, alcătuite din:

a) sinonime radicale raportabile la același etimon „extern” (care au, *ipso facto*, o motivare originară mai mult sau mai puțin vizibilă în sincronie),

b) sinonime expresive sau onomatopeice (prin definiție interne și care, la rândul lor, pot fi radicale sau derivate de la baze imitative) și

c) sinonime obținute prin diverse modalități de îmbogățire a vocabularului (interne, externe și mixte) care nu formează dublete etimologice.

2.1. În primul caz (a), avem în vedere sinonimia între dubletele lexicale etimologice, fie ele moștenite (vezi *fapt* și *faptă*, *miez* și *miază*, *spată* și *spate* etc.), fie împrumutate (vezi *aerobuz* și *airbus*, *blasfem* și *blasfemie*, *detalia* și *detaila* etc.),

[1] Discuția de față are în vedere exclusiv sinonimia analizabilă lexicală, nu și pe cea frazeologică, prin definiție analizabilă, și, în consecință, nici sinonimia lexico-frazeologică.

Caietele Sextil Puşcariu, II, 2015, Cluj-Napoca, p. 294–313

BDD-A22911 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:41 UTC)

fie obținute prin împrumut și calc/românizare (vezi *angular* și *unghiular, decimal* și *zecimal, presentiment* și *presimțământ, rezidență* și *reședință* etc.). În al doilea caz (b), vorbim despre sinonime expresive sau onomatopeice, a căror motivare, externă și subiectivă, este dependentă de percepția sonoră pe care o au vorbitorii despre unele zgomote sau sunete din natură și de modalitățile de imitare a acestora. Bazele expresive care imită aceeași realitate sonoră sunt, de regulă, trecute în dicționare sub forma derivatelor, preponderent verbale, cu argumentul caracterului foarte subiectiv al unor asemenea cuvinte, pe de o parte, dar și din dorința implicită de a se evita o discuție lexicologică asupra statutului lor uneori discutabil (cuvinte diferite sau variante?). Este cazul unor exemple ca *a, au* și *aoleu, bâldâc* și *bâldâbâc, bubui* și *dudui, chelălăi* și *schelălăi, clefăi* și *clefeti, dârdâi* și *durdui, durui* și *turui, fâsâi* și *sâsâi* etc., motivate prin însăși structura lor expresivă, raportabile la aceeași bază onomatopeică sau la baze onomatopeice diferite (sinonimice) și a căror echivalență semantică depinde în primul rând de percepția individuală a vorbitorului. În sfârșit, în al treilea caz (c), care constituie cea mai importantă clasă (atât din punct de vedere cantitativ, cât și din cel al diversității elementelor componente), se încadrează sinonimele analizabile

a) exclusiv interne (respectiv derivatele, compusele, cuvintele obținute prin conversiune, prin trunchiere, prin contaminare etc. cu acelaşi sens),

b) exclusiv externe (împrumuturile analizabile) și, mai rar și discutabil,

c) exclusiv mixte (calcurile lingvistice), la care se adaugă dubletele sau seriile sinonimice analizabile mixte (formate din componente interne, externe *și* mixte).

2.2. Fiecare dintre aceste clase și subclase de sinonime analizabile pot fi detaliate, la rândul lor, după diverse criterii: egale sau diferite din punctul de vedere al gradului de cunoaştere și de întrebuințare, construite prin procedee mai mult sau mai puțin rezistente și prolifice, ele au structură internă analizabilă *derivativă* **sau** apar sub formă de *compuse*; sinonimele derivative sunt formate, la noi sau în limbile de proveniență, **fie** *progresiv*, **fie** *regresiv*, **fie** *prin substituție* etc., pot fi *sufixale* **ori** *prefixale*, ca și compusele sinonimice (împrumuturi, creații interne sau calcuri) care pot fi, la rândul lor, *prefixoidale* **sau** *sufixoidale* etc.; indiferent de tipul căruia i se subordonează, sinonimele analizabile mixte sunt considerate ca atare fie după modul de formare (conținând, în aceeași serie, *derivate* și *compuse*, *derivate* și *converse*, *compuse* și *trunchieri, derivate*, *compuse* și *contaminări* etc.), fie după locul în care s-au format, fiind alcătuite din una sau mai multe *creații interne* **și** unul sau mai multe *împrumuturi analizabile*, fie după criterii stilistice (sinonime *savante* **și** *populare*), fie după tipul derivativ (*progresive* și *regresive*, *progresive* și prin *substituție, regresive* și prin *substituție*, unul cu *prefix* și altul cu *sufix*), fie după modalitatea de compunere (*populară* și *cultă*, unul cu *prefixoid* și altul cu *sufixoid*) etc. De asemenea, în funcție de tipul sau subtipul în care se încadrează, sinonimele lexicale analizabile se clasifică a) după partea de vorbire căreia îi aparțin (sinonime substantivale, adjectivale, verbale, adverbiale, prepoziționale, conjuncționale, interjecționale sau, rar și discutabil, mixte) și b) după criterii semantice (si-

BDD-A22911 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:41 UTC)

nonime care arată acțiuni și/sau rezultatul unor acțiuni, calități, stări, posesia, agentul, instrumentul, originea, asemănarea sau conformitatea, locul, specia, aprecierea de diverse feluri față de ceva sau de cineva, perechea feminină/masculină a obiectului denumit, colectivul, ocupația, modalitatea de realizare a unei acțiuni etc. (Vasiliu 1981). În cele ce urmează, vom limita discuția la dubletele sau seriile sinonimice analizabile alcătuite din creații interne derivate sau din împrumuturi cu structură derivativă și, în mod particular, vom discuta despre **derivatele sinonimice diminutivale.**

3. Diminutivele românești: normalitate sau particularitate? Probleme de evaluare

Diminutivele în limba română au cunoscut și cunosc în continuare o particulară atenție atât din partea oamenilor de cultură (lingviști sau scriitori), cât și din partea societății în general. Motivele acestei preocupări sunt, în egală măsură, obiective și subiective: pe de o parte, derivarea diminutivală este un fenomen vechi și relativ productiv în diversificarea internă a limbii noastre, mai ales la nivel popular sau familiar[2]; pe de alta, ridică probleme de interpretare în privința motivației creării și funcționării sale, a existenței unor eventuale grade de diferențiere semantică și a unei întrebuințări considerate exagerate.

3.1. Până la începutul epocii moderne, creațiile diminutivale erau un fenomen firesc în graiuri și în limba populară în general, reprezentând atitudinea vorbitorilor, de regulă afectiv-apreciativă, față de lucruri, realități sau persoane, fiind atestate/reflectate în atlasele dialectale sau în literatura populară (Tudose 1987; Farcaș 2008). În paralel, ele sunt relativ frecvent întâlnite în textele noastre vechi, literare sau științifice, originale sau traduceri (vezi FCLRV). Începând cu cea de a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, diminutivele au intrat în moda literară a vremii, fiind folosite în mod natural în poezie (la Văcărești, Cârlova, Eminescu la început de drum...), și, în egală măsură, întrebuințate sau discutate pe parcursul întregului secol următor, în teatrul sau proza cultă, atât asumat și programatic, fidel modelului popular (la Alecsandri, Russo, Delavrancea etc.), cât și, prin opoziție, critic sau ironic, la Codru-Drăgușanu, Heliade Rădulescu, Coșbuc, Caragiale, Titu Maiorescu, Iorga etc. (Zafiu 2010a). Odată cu secolul al XX-lea și cu normalizarea eforturilor de realizare a unei limbi și culturi naționale moderne, diminutivele au devenit obiect de studiu al lingviștilor (Sextil Pușcariu, Iorgu Iordan, Al. Graur, Laura Vasiliu, Mioara Avram, Elena Carabulea și, în vremea din urmă, Adriana Stoichițoiu-Ichim, Alexandru Niculescu, Irina Condrea, Adrian Chircu, Rodica Zafiu etc.), care au încercat să descrie și să explice preferința registrului familiar și relaxat al limbii române pentru diminutive prin mecanismele interne ale limbii și printr-o anumită atitudine subiectivă din partea vorbitorilor, explicabilă socio-

[2] Sufixele diminutivale sunt moștenite din latină (*-el* < *ellus*; *-ea* < *-ella*; *-ic* < *-iccus*; *-ior*, *-ioară* < *-eolus*, *-eola*; *-uț* < *-uceus* etc.) sau împrumutate, preponderent pe cale orală, din limbile înconjurătoare (*-aș*, *-uș*, de origine maghiară; *-aș*, *-ean*, *-ei*, *-eică*, *-eț*, *-ici*, *-ilă*, *-işcă*, *-iță*, *-ulă*, *-uşcă*, din limbile slave; *-ache*, din neogreacă etc.).

BDD-A22911 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:41 UTC)

istoric şi determinată contextual şi mentalitar. Concluziile lingviştilor citaţi sunt, în general, convergente:

– diminutivarea ocupă un loc aparte prin frecvenţă şi prin numărul mare de sufixe (în jur de 250 de unităţi sufixale, atât primare, cât şi compuse, vezi Carabulea 1975a, p. 335);

– utilizarea diminutivelor aparţine intrinsec registrului popular şi familiar şi este evitată de româna literară standard;

– sufixele diminutivale au o capacitate aproape nelimitată de a se combina cu aceeaşi bază (Tudose 1978, p. 255);

– caracterul lor inedit este intens valorificat în literatura modernă şi postmodernă (Bogdan O. Popescu, Mircea Cărtărescu ş.a.)[3], prin **reevaluarea ludică** a unor procedee considerate desuete şi prin punerea în prim-plan a autenticităţii trăirilor;

– sufixele diminutivale selectează baze dintre cele mai diverse, fără o anumită regulă sau regularitate, admiţând creaţii lexicale de o mare expresivitate;

– se semnalează o puternică tendinţă de extindere a procedeului în româna actuală, în mod particular pentru atragerea atenţiei „clientului” (deopotrivă cititor, auditor sau participant pasiv) în faţa spectacolului comercial al vieţii moderne.

3.2. Despre folosirea diminutivelor nu se poate vorbi decât în funcţie de locutori, nivel lingvistic şi context locuţionar. Evaluarea lor de către specialişti sau de către fiecare dintre noi are relevanţă numai în măsura în care ţinem cont de context, pentru că părinţii sau îndrăgostiţii vor simţi întotdeauna nevoia să-şi alinte copiii sau persoana iubită, tot aşa cum aceştia din urmă le vor întoarce, în mod firesc, exemplul; vorbitorii vor numi, în continuare, prin diminutive obiectele de dimensiuni mai mici, cu sau fără un supliment de afectivitate, dascălii de şcoală primară vor avea, în continuare, impresia că vor fi simţiţi mai apropiaţi de elevi dacă vor încerca să ia locul, prin diminutive, părinţilor, casierii vor continua să dea rest *bănuţi* pentru că sunt monede mici de mică valoare, o tânără la aniversarea majoratului va îmbrăca, cel puţin pentru părinţi, mai degrabă o *rochiţă* decât o *rochie*, bărbaţii vor bea, mai ales vara, mai degrabă o *berică* decât o *bere* şi vor mânca, evident, *mititei*, nu *mici*, va fi oricând mai uşor de aşteptat, mai ales când nu mai timp, un *minuţel* decât un *minut* etc. De asemenea, simpatia şi aprecierea faţă de cei din jur ne vor face să spunem despre cineva „că e un *drăguţ* sau o *drăguţă*”, că e un „*bătrânel* cumsecade” etc. sau cuiva apropiat „nu fi *prostuţ*”, *cafeluţa* de dimineaţă este mai bună decât o *cafea* ordinară, producătorii de emisiuni sau produse pentru viitorii părinţi se vor adresa *mămicilor*, comercianţii de produse alimentare sau patronii de restaurante vor propune spre cumpărare sau consum *cârnăciori*, *costiţă*, *ficăţei*, *dovlecei*, *mămăliguţă*, *scăriţă* sau *scăricică*, *ţăieţei* etc., se numesc mai adecvat *beţişoare* de curăţat urechile decât *beţe* etc. (pentru unele dintre exemple, vezi Zafiu 2011)[4].

[3] „Diminutivele nu le poate folosi decât un bun scriitor, altfel compromit”, spune Ioana Pârvulescu despre folosirea diminutivelor „neconvenţionale” de către Mircea Cărtărescu în *Frumoasele străine* (http:// www.romlit.ro/frumoasele_lui_mircea_cartarescu).

[4] Vezi câteva idei similare la adresa http://adevarul.ro/life-style/stil-de-viata/de-plac-diminutivele, din păcate fără citarea autorului, care însă trece în revistă relaţia firească dintre diminutive şi statutul

BDD-A22911 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:41 UTC)

3.3. Excesul de diminutive din limba actuală este, de altfel, unul dintre subiectele principale ale discuțiilor „lingvistice" din spațiul virtual. Din parcurgerea primelor 20 de pagini de pe Google, la căutare prin cuvântul *diminutive* am găsit numeroase bloguri, comentarii, luări de poziții, controverse etc., unele criticând excesele tot pe bază de excese (vezi, spre exemplu, „Diminutivele și complexul de inferioritate", http://www.europeea.ro/atelierliterar/index 41433, https:// vladimartinus.wordpress. com/2008/11/27/cat-de-cool-este-limba-romana/, http://www.dear hunters.ro/ styling-blog/diminutivele-o-declaratie-de-ura/,http://bloguloliviei.blogspot.ro/2011/ 12/urasc-galetile-de-diminutive.html etc.), iar altele comentându-le cu mai mare sau mai mică înțelegere, cu autoironie și cu umor inteligent (spre exemplu http:// totb.ro/ va-pupic-dulce-diminutivele-in-viata-noastra/, comentarii de Marian Chiriac, Răzvan Exarhu, Mircea Toma, http://www.catavencii.ro/pledoarie-pentru-vorbulite/), unele vorbind despre diminutive din interior, cu naturalețe și bun-simț (vezi, spre exemplu, http://www.parinti.com/limbajcudiminutive-t-1232.html, http:// comunitate. desprecopii.com /forums/ topic/26769-diminutivele/page-7, http://www. simonatache.ro/2011 /07/05/ gandacel-chiftelut-scumpilicul/ etc.), iar altele, în sfârșit, considerându-le ca o realitate exterioară, față de care ne putem permite să ne distanțăm (spre exemplu, comentariul unui simpatic coleg ieșean, http://www.ziarulde iasi.ro/ stiri/vorbulite-de-tranzitie-16612.html). Cel mai relevant titlu de comentariu pe blog dintr-o altă categorie, aparte, este „Diminutivele sunt necesare, dar mă enervează" (http://anti-plicti.blogspot.ro/2009/06/diminutivele-sunt-necesare-dar-ma.html). Din toate aceste discuții, mai mult sau mai puțin voit exagerate, reiese un fapt evident, și anume tendința manifestă spre diminutivare din perioada actuală, care însă nu ne este în mod particular specifică. Aproape la fel se întâmplă și la italieni, spre exemplu, unde abundă, în conversația curentă reală sau prin intermediul mediei, derivate diminutivale sufixate și suprasufixate, multe dintre ele lexicalizate, de tipul *attimino, bacino/bacetto, bassottino, bastoncino, bellino, calduccio, carello, cattivello, cenettina, crettinetto, faccina, femminuccia, finestrino, fogliettino, furbacchiotto, gattino, grassotto, ignorantella, mammina, messaggino, momentino, mostriciattolo, paparino, pensierino, piccolino/piccoletto, piccolinino, ragazzino/ ragazzotto, regaletto, sconticino, storiellina, stupidino, telefonino, vialetto, vinello, viziatello* etc. (Dardano 2009, p. 133–141)[5].

4. Sinonimia diminutivală: definiție, particularități și perspective de clasificare

4.1. Prima problemă care se ridică în acest moment al discuției, date fiind implicațiile pragmatice majore ale evaluării semantice a diminutivelor, este în ce măsură

familial sau social al locutorilor, importanța contextului, importanța strategică în promovarea produselor etc. Autorul/autoarea citează, în acest sens, opinii ale celor deveniți părinți, bunici sau iubiți, ale specialiștilor în marcheting, ale lingviștilor.

[5] Despre problema folosirii exagerate a diminutivelor în limba italiană, vezi https://fabioletterario. wordpress.com/2009/05/04/diminutivi-irritanti/, unde autorul este iritat de exemple ca *aiutino, pensierino, risottino, fettina di carnina tenerina tenerina* etc.

BDD-A22911 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:41 UTC)

se poate vorbi, la modul general, despre o sinonimie între diminutive. Răspunsul este, evident, afirmativ, cu următoarea necesară reformulare: dacă relația dintre studiul sinonimiei, în general, la nivel de limbă sau la nivel de vorbire este o chestiune de opțiune, cu relevanță relativ egală, în schimb evaluarea echivalenței semantice între diminutive este dependentă în mare măsură de contextul în care unele dintre ele apar. Atitudinea vorbitorilor față de derivatele diminutivale le poate influența sensul și poate relativiza substituția, ceea ce presupune, implicit, diminuarea sau chiar anularea relației de sinonimie. Din acest motiv, sinonimia diminutivală la nivelul vorbirii are de depășit, în funcție de cuvintele puse în relație, pe lângă restricțiile de tip geografic, cronologic, stilistic, și pe cea de tip atitudinal. Spre exemplu, în timp ce *balconaș* și *balconel*, *bădică* și *bădiță*, *bălănel* și *bălăior*, *borcănel* și *borcănaș*, *berbecel* și *berbecuț*, *bloculeț* și *blocușor*, *brăduț* și *brăduleț*, *brokeraș* și *brokerel*, *buzunăraș* și *buzunărel*, *castronaș* și *castronel*, *căldicel* și *călduț*, *cumințel* și *cumincior*, *dealeraș* și *dealărel*, *glăscior*, *glăsuleț* și *glăsuț*, *groscior*, *grosuleț* și *grosuț*, *magazinaș*, *magazinel* și *magazinuț*, *măgărel*, *măgăruș* și *măgăruț*, *mătălică* și *mătălucă*, *mieluș* și *mieluț*, *născior*, *năsuc* și *năsuț*, *parfumaș*, *parfumel* și *parfumior*, *prográmel* și *prográmuț*, *puișor* și *puiuț*, *răricel* și *răruț*, *subțior* și *subțirel*, *vânticel*, *vântișor* și *vântuț*, *virușor* și *virusuleț* etc., relația de sinonimie este aproape perfectă (adică sincronică, sintopică, sinstratică și sinfazică), în schimb, între *băiețel* și *băiețică*, între *fetiță* și *fetică* sau *fătucă*, între *bunic* și *bunel*, *bunică* și *buniță* etc., aprecierea este, cel puțin pentru unii vorbitori, diferită: spre exemplu, *băiețică* este conotat depreciativ prin comparație cu *băiețel* (neutru din acest punct de vedere); *fetiță* „fată mică, adolescentă" este termenul diminutival standard pentru acest referent, comparativ cu *fetică* sau *fătucă*, populare, familiare și, suplimentar, posibil depreciative; *bunicul* și *bunica* și-au pierdut, în timp, valoarea diminutivală, aceasta fiind redată prin derivatele compensatorii afective *bunelul* și *bunița*, mai degrabă populare (diminutive reale la nivel standard sunt *bunicuț* și *bunicuță*) (pentru alte exemple de acest tip, vezi Iordan 1944, p. 175).

4.2. O a doua firească întrebare este dacă relația de echivalență semantică este valabilă între derivate sufixale diminutivale și derivate diminutivale suprasufixate (Carabulea 1972)[6] de tipul: *atâtica* și *atâticuța*, *bădică* și *bădicuță*, *bădiță*, *bădițel* și *bădițică*, *bănuț* și *bănuțel*, *brăduț* și *brăduțel*, *bucățică* și *bucățicuță*, *burtică* și *burticică*, *căluț* și *căluțuc*, *căruț* și *cărucior*, *căscioară*, *căsciorea* și *căscioriță*, *cătinel* (moștenit), *cătineluș*, *cătineluț* și *cătinelușel*, *cetățuie* și *cetățuică*, *coconaș* și *coconășel*, *drăcuș*, *drăcușel* și *drăcușor*, *drăguț* și *drăguțel*, *durduc* și *durducuț*, *lădiță*, *lădățuie*, *lădățuică* și *lădicioară*, *lăptic* și *lăpticuț*, *lelică* și *lelicuță*, *leliță* și *lelițică*, *locșor* și *locșorel*, *mămică* și *mămicuță*, *mescioară* și *mescioruță*, *mieluță* și *mieluțică*, *pătuc* și *pătucel*, *pupic* și *pupicel/pupicuț*, *tătic* și *tăticuț(ă)*, *tătuc(ă)* și *tătucuță*, *trupșor* și *trupșorel*, *țârică* și *țârichiță*, *țârucă* și *țârucuță*, *țâruică* și *țâruichiță*, *ulcică*, *ulcicuță* și *ulcicuță*, *vâlcică* și *vâlcicuță*, *vântuș* și *vântușel*, *vântuț* și *vântucel* etc. Crearea unui nou diminutiv de la o bază deja diminutivală

[6] Autoarea consideră procedeul dublei diminutivizări (în diversele sale forme de manifestare, sintetice și analitice) ca fiind redundant, vechi și popular.

BDD-A22911 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:41 UTC)

ține de dorința de supralicitare afectivă a sensului bazei din partea locutorilor. Se poate vedea cum bazele, în ciuda diversității lor, se pretează la o afectivitate suplimentară, denumind fie

a) realități sau mărimi gradabile la maximum (*atâtica* și *atâticuța*, *bucățică* și *bucățicuță*, *țârică* și *țârichiță*, *țârucă* și *țârucuță*, *țâruică* și *țâruichiță* etc.), fie

b) cuvinte din domeniul familial sau sentimental (*bădică* și *bădicuță*, *bădiță* și *bădițică*, *drăcuș*, *drăcușel* și *drăcușor*, *drăguț* și *drăguțel*, *lelică* și *lelicuță*, *leliță* și *lelițică*, *leliță* și *lelițică*, *tătic* și *tăticuț(ă)*, *tătuc(ă)* și *tătucuță* etc.), fie

c) cuvinte care arată o diferență de mărime obiectivă (*căruț* și *cărucior*, *cetățuie* și *cetățuică*, *mescioară și mescioruță* etc.). Cu excepția ultimelor exemple, unde se indică inclusiv o diferență referențială[7], considerăm că supraderivarea diminutivală este o modalitate de manifestare a afecțiunii în fața aceleiași realități (referențiale sau nu) sau un fenomen contextual-analogic, care poate confirma includerea dubletelor sau seriilor de acest tip în categoria sinonimelor.

4.3. O a treia problemă se referă la existența unor modele structurale care să ducă la realizarea regulată a sinonimiei diminutivale. Teoretic, evaluarea realității în sensul creării de diminutive de la aceeași bază se face, contextual, în funcție de competențele lingvistice ale vorbitorului (diferite în funcție de epocă, de grai, de educație, de registrul stilistic, de scopul comunicării, de gradul de afectivitate pe care acesta îl imprimă etc.). Aceasta înseamnă că aceleiași baze i se poate adăuga o serie întreagă de sufixe diminutivale dintre cele mai diferite, a căror structură formală este compatibilă cu baza. În acest sens, dăm câteva exemple de dublete derivate sufixale, la care adăugăm, între paranteze, alte exemple care le transformă în adevărate serii sinonimice derivative:

a) derivate substantivale cu sufixe simple:

a_1) masculine/neutre: *-aș* și *-el* (*balconaș* și *balconel*, *borcănaș* și *borcănel*, *bujoraș* și *bujorel*, *castronaș* și *castronel*, *cărbunaș* și *cărbunel*, *cârligaș* și *cârligel*, *ceaunaș* și *ceaunel*, *ciobănaș* și *ciobănel*, *ciocănaș* și *ciocănel*, *dăscălaș* și *dăscălel*, *flaconaș* și *flaconel*, *geamantănaș* și *geamantănel*, *lăstăraș* și *lăstărel*, *legănaș* și *legănel*, *negustoraș* și *negustorel*, *tăuraș* și *tăurel*[8], *țigănaș* și *țigănel* etc.), *-aș* și *-uț* (*călcâiaș* și *călcâiuț*, *dăscălaș* și *dăscăluț*, *pârăiaș* și *pârăuț*, *țigănaș* și *țigănuț* etc.), *-el* și *-ică* (*bădițel* și *bădițică*, *ginerel* și *ginerică*, *țigănel* și *țigănică* etc.), *-el* și *-ior* (*bărbățel* și *bărbăcior*, *bătrânel* și *bătrâior*, *burețel* și *burecior*, *călcâiel* și *călcâior*, *cârnățel* și *cârnăcior*, *ciorăpel* și *ciorăpior*, *legănel* și *legănior*, *papucel* și *papucior* etc.), *-el* și *-uț* (*cerdăcel* și *cerdăcuț*, *colăcel* și *colăcuț*, *lăstărel* și *lăstăruț*, *legănel* și *legănuț*, *țigănel* și *țigănuț* etc.) etc.;

a_2) feminine: *-ea* și *-ică* (*acadea* și *acadică*, *alunea* și *alunică*, *bombonea* și *bombonică*[9], *bucățea* și *bucățică*, *măturea* și *măturică*, *rămurea* și *rămurică* etc.),

[7] În cazul dubletului *căruț–cărucior*, componentele sale s-au lexicalizat, denumind, și în acest caz, același obiect.

[8] Și *tăureac*, *tăureci*, *tăurici*, *tăurean*.

[9] Vezi, spre exemplu, poezia „Bombonica”, publicată pe 17 septembrie 2014 la adresa http: //www. punktum.me/2014/09: „Bombonico, ce-ai făcut cu mine? / Bombonico, tu și alta nimeni / Bombonico,

BDD-A22911 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:41 UTC)

-ică și *-ucă* (*bluzică* și *bluzucă*, *căsică* și *căsucă*[10], *lânică* și *lânucă*, *trăistică* și *trăistucă*[11], *ţârică* și *ţârucă*, *ţâţică* și *ţâţucă*, *vecinică* și *vecinucă* etc.), *-ică* și *-uţă* (*bluzică* și *bluzuţă*, *căprică* și *căpruţă*, *căsică* și *căsuţă*, *lânică* și *lânuţă*, *tindică* și *tinduţă*, *trăistică* și *trăistuţă*, *ţârică* și *ţâruţă*, *ţâţică* și *ţâţuţă*, *vecinică* și *vecinuţă* etc.), *-ică* și *-iţă* (*băltică* și *băltiţă*, *bluzică* și *bluziţă*, *căciulică* și *căciuliţă*, *căprică* și *căpriţă*, *căsică* și *căsiţă*, *cetinică* și *cetiniţă*, *lădică* și *lădiţă*, *lânică* și *lâniţă*, *lelică* și *leliţă*, *tindică* și *tindiţă*, *trăistică* și *trăistiţă*, *ulcică* și *ulciţă*, *vecinică* și *veciniţă* etc.), *-iţă* și *-uţă* (*băltiţă* și *băltuţă*, *bărbiţă* și *bărbuţă*[12], *căprică* și *căpruţă*, *căsiţă* și *căsuţă*, *cârpiţă* și *cârpuţă*[13], *ceriţă* și *ceruţă*, *lădiţă* și *lăduţă*, *lămpiţă* și *lămpuţă*[14], *lâniţă* și *lânuţă*, *lunchiţă* și *luncuţă*[15], *luniţă* și *lunuţă*[16], *târliţă* și *târluţă*, *tindiţă* și *tinduţă*, *tufiţă* și *tufuţă*[17], *turmiţă* și *turmuţă*[18], *ţeviţă* și *ţevuţă*, *umbriţă* și *umbruţă*[19], *unghiţă* și *unghiuţă*, *veciniţă* și *vecinuţă* etc.), *-ucă* și *-uţă* (*băbucă* și *băbuţă*[20], *căsucă* și *căsuţă*, *lânucă* și *lânuţă*, *ţârucă* și *ţâruţă*, *ţâţucă* și *ţâţuţă*[21], *ţevucă* și *ţevuţă*, *vecinucă* și *vecinuţă* etc.), *-uşă* și *-uţă* (*cămăruşă* și *cămăruţă*, *cărăruşă* și *cărăruţă*, *unghiuşă* și *unghiuţă* etc.), *-ică* și *-ioară* (*lelică* și *lelioară*, *vâlcică* și *vâlcioară*, *vecinică* și *vecinioară* etc.), *-iţă* și *-ioară* (*cetiniţă* și *cetinioară*, *leliţă* și *lelioară*, *luntriţă* și *luntrioară*[22], *ţeviţă* și *ţevioară*[23], *ulciţă* și *ulcioară*, *veciniţă* și *vecinioară* etc.), *-uţă* și *-ioară* (*bărbuţă* și *bărbioară*, *târluţă* și *târlioară*[24], *trăistuţă* și *trăistioară*, *ţevuţă* și *ţevioară*, *vecinuţă* și *vecinioară* etc.), *-ică* și *-uşă* (*ţigărică* și *ţigăruşă*) etc.;

a$_3$) feminin și masculin/neutru: *-ea* și *-el* (*brebenea* și *brebenel*, *cântecea* și *cântecel* etc.), *-iţă* și *-el* (*aluniţă* și *alunel*), *-ică* și *-el* (*lăstărică* și *lăstărel*) etc.;

b) derivate adjectivale cu sufixe simple: *-aş* și *-el* (*gălbenaş* și *gălbenel*), *-iu* și *-ui* (*albăstriu* și *albăstrui*, *albiu* și *albui*, *amăriu* și *amăriu*, *arămiu* și *arămui*, *gălbiu* și *gălbui* etc.), *-el* și *-uţ* (*hărnicel* și *hărnicuţ*, *tinerel* și *tânăruţ* etc.), *-el* și *-ior* (*bălănel* și *bălănior*, *cărunţel* și *căruncior*, *cumineţel* și *cumincior*, *dolofănel* și *dolofănior*, *drăguţel* și *drăgucior*, *gălbejel* și *gălbejor*, *tinerel* și *tinerior* etc.) etc.

am luat din mâna ta / Bombonico, **o bombonea**…; [...] Bombonico, nu mă chinui / Bombonico, nu mai vorbi / Bombonico, am luat din gura ta / Bombonico, **o bombonea**…; [...] Bombonico, nu mă-nebuni / Bombonico, nu mai fugi / Bombonico, pe burtica ta / Bombonico, ai **o bombonea [**…]".

[10] Și numeroase exemple cu sufixe complexe: *căsulie*, *căsuşoară*, *căsişoară* etc.

[11] Și *trăistişoară*.

[12] Și *bărbişoară*, *bărbuşoară* etc.

[13] Și *cârpuliţă*, *cârpuşoară*, *cârpişoară* etc.

[14] Și *lămpişoară*, *lămpuşoară* etc.

[15] Și (reg.) *luncea*, la care se adaugă *lunculice*, *lunculiţă*, *luncuşoară*.

[16] Și *lunişoară*, *lunuliţă*.

[17] Și *tufişoară*, *tufuliţă*, *tufuşoară*.

[18] Și *turmulice*, *turmuliţă*, *turmuşoară*.

[19] Și *umbrişoară*, *umbruliţă*, *umbruşoară*.

[20] Și *băbuie* s.f., la care se adaugă derivatele cu sufixe complexe *băbulică*, *băbuşcă*, *băbuşoară* etc.

[21] Și *ţârigană*, *ţârulică*, *ţâruşcă*.

[22] Și *luntricică*, *luntrişoară*.

[23] Și *ţevişoară*, *ţevuşoară*, *ţevuică*.

[24] Și *târlişoară*, *târluliţă*.

BDD-A22911 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:41 UTC)

c) derivate cu sufixe complexe și compuse (cele mai multe având și corespondente simple, vezi *infra*, d)): *-eluș*ă/*-ăluș*ă și *-eluț*ă/*-ăluț*ă (*cordeluș*ă și *cordeluț*ă, *cureluș*ă și *cureluț*ă, *giubeluș*ă și *giubeluț*ă, *mărgeluș*ă și *mărgeluț*ă, *mieluș*ă și *mieluț*ă, *nuieluș*ă și *nuieluț*ă, *părăluș*ă și *părăluț*ă, *perdeluș*ă și *perdeluț*ă, *ulceluș*ă și *ulceluț*ă, *vâlceluș*ă și *vâlceluț*ă, *vergeluș*ă și *vergeluț*ă etc.), *-elucă* și *-eluș*ă (*purcelucă* și *purceluș*ă), *-icel*/*-ăcel* și *-iș*or/*-uș*or (*bunicel* și *bunișor*, *înălticel* și *înălțișor*, *lemnicel* și *lemnișor*, *multicel* și *multișor*, *prosticel* și *prostișor*, *pumnăcel* și *pumnișor*, *răricel* și *rărișor*, *vânticel* și *vântișor* etc.), *-uleț și -iș*or/*-uș*or (*bumbuleț* și *bumbușor*/*bumbișor*, *cerbuleț* și *cerbișor*, *cerculeț* și *cercușor*, *chefuleț* și *chefușor*, *cuibuleț* și *cuibușor*, *dâmbuleț* și *dâmbușor*, *drăculeț* și *drăcușor*, *fulguleț* și *fulgușor*, *greuleț* și *greușor*, *grupuleț* și *grupușor*, *loculeț* și *locușor*, *muculeț* și *mucușor*, *nuculeț* și *nuc(u)șor*, *porculeț* și *porcușor*, *prăfuleț* și *prăfușor*, *prunculeț* și *pruncușor*, *pufuleț* și *pufușor*, *puiuleț* și *puișor*, *târguleț* și *târgușor*, *viermuleț* și *viermușor*/*viermișor* etc.), *-urel și -iș*or/*-uș*or (*cârdurel* și *cârdișor*, *cercurel* și *cercușor*, *cuiburel* și *cuibușor*, *nodurel* și *nodișor*, *plugurel* și *plugușor*, *târgurel* și *târgușor*, *trupurel* și *trupușor*, *vârfurel* și *vârfușor*, *viermurel* și *viermușor*/*viermișor* etc.), *-icea* și *-icică* (*bălticea* și *bălticică*, *cărnicea* și *cărnicică*, *cărticea* și *cărticică*, *curticea* și *curticică*, *părticea* și *părticică*, *pielicea* și *pielicică*, *vălicea* și *vălicică* etc.) etc.;

d) derivate mixte (simple, complexe și compuse, substantivale – de toate genurile – și adjectivale), formate de la aceeași bază sau de la baze directe din aceeași familie: *-ică* și *-eluș*ă/ *-eluț*ă (*cordică* și *cordeluș*ă/*cordeluț*ă, *mărgică* și *mărgeluș*ă/*mărgeluț*ă, *ulcică* și *ulceluș*ă/*ulceluț*ă, *vâlcică* și *vâlceluș*ă/*vâlceluț*ă, *zăbrelică*[25] și *zăbreluș*ă/*zăbreluț*ă etc.), *-uș*ă[26] și *-uș*că (*căldăruș*ă și *căldăruș*că, *găinuș*ă și *găinuș*că, *muieruș*ă și *muieruș*că, *țigăruș*ă și *țigăruș*că etc.), *-uț*ă și *-uliț*ă (*bărbuță* și *bărbuliță*, *cârpuță* și *cârpuliță*, *ceșcuță* și *ceșculiță*, *chinguță* și *chinguliță*, *crăcuță* și *crăculiță*, *dunguță* și *dunguliță*, *gâscuță* și *gâsculiță*, *gheruță* și *gheruliță*, *limbuță* și *limbuliță*, *măicuță* și *măiculiță*, *măscuță* și *măsculiță*, *mândruță* și *mândruliță*, *muscuță* și *musculiță*, *neicuță* și *neiculiță*, *puicuță* și *puiculiță*, *punguță* și *pungulița*, *slujbuță* și *slujbuliță*, *sticluță* și *sticluliță*, *tăicuță* și *tăiculiță*, *țuicuță* și *țuiculiță* etc.), *-uie* și *-uică* (*cămăruie* și *cămăruică*, *cămășuie* și *cămășuică*, *cărăruie* și *cărăruică*, *căsuie* și *căsuică*, *ferestruie* și *ferestruică*, *frigăruie* și *frigăruică*, *livăzuie* și *livăzuică*, *păsăruie* și *păsăruică* etc.)[27], *-uț* și*-iș*or/*-uș*or: *acruț* și *acrișor* (+ *acricios*, *acriu* etc.), *bădicuț* și *bădișor* (+ *bădică*, *bădicuță*, *bădieș*, *bădilucă*, *bădiță*, *bădițel*, *bădițică*, *bădiuc*, *bădiuliță*, *bădiuluț* etc.), *brăduț* și *brădișor* (+ *brăduleț*, *brădui*, *brăduiac*, *brădulete*, *brăduștean* etc.), *călduț* și *căldișor*

[25] Vezi contextul „Am mai ști câțiva dintre ceilalți pomeniți de dom' Mitică, dintre cei aflați la tratament cu zăbrelică**"** (www.prahovabusiness.ro › Timp Liber › Sport din 10 febr. 2015).

[26] Pentru concurența dintre *-uș(ă)* și alte sufixe (*-aș*, *-el*, *-ior(ă)*, *-uț(ă)*, *-uleț*, *-urel*, *-uș*or), vezi Carabulea 1960, p. 210–212.

[27] Despre sufixul *-uică* și concurența lui sinonimică, vezi Crețа 1972.

BDD-A22911 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:41 UTC)

(+ *călduşor*, *căldicel* etc.), *cerbuţ* şi *cerbuşor/cerbişor* (+ *cerbuleţ*), *codruţ* şi *codrişor* (+ *codricel*, *codruleţ* etc.), *dâmbuţ* şi *dâmbuşor* (+ *dâmbac* (reg.), *dâmbeag* (reg.), *dâmbeţ* (reg.), *dâmboc* (reg.), *dâmbucă* (reg.), *dâmbuleţ*, *dâmburel*), *deluţ* şi *deluşor* (+ *deluc*, *deluleţ*, *delurel*[28], *delușel*, *deluşteţ* etc.), *drăcuţ* şi *drăcuşor* (+ *drăculete*, *drăcuş*, *drăcuşel*, *drăcuşor*, *drăcuşteţ* etc.), *drăguţ* şi *drăguşor* (+ *drăgălaş*, *drăgucior*, *drăgulean*, *drăguleţ*, *drăgulic*, *drăguliţă* etc.), *drumuţ* şi *drumuşor* (+ *drumuleţ*, *drumurel*)[29], *dulcuţ* şi *dulcişor* (+ *dulcic*, *dulcinel*, *dulciuc*, *dulculeţ* etc.), *lănţuţ* şi *lăncişor/lănţuşor* (+ *lănţic*, *lănţiguş*, *lănţişor*, *lănţuc*, *lănţujel*, *lănţuleţ*, *lănţuş*), *lăptuţ* şi *lăptişor* (+ *lăptic*, *lăpticel*, *lăpticuţ*, *lăptiuc*), *lărguţ* şi *lărguşor* (+ *lărguleţ*, *lărguş*), *lătuţ* şi *lătişor* (+ *lăticel*, *lătuleţ*), *lemnuţ* şi *lemnişor* (+ *lemnuleţ*, *lemnuş*), *locuţ* şi *locş(u)or* (+ *locşorel*, *loculeţ*), *lucruţ* şi *lucruşor/lucrişor* (+ înv., rar, *lucruleţ*), *şănţuţ* şi *şănţişor/şănţuşor* (+ *şănţuc*, *şănţuleţ*, *şănţurel*), *tătuţ* şi *tătişor/tătuşor* (+ *tătic*, *tăticuţ(ă)*, *tătiţă*, *tătuc(ă)*, *tătucuţă*, *tătuică*, *tătuluc*, *tătuluţ*), *trunchiuţ* şi *trunchişor* (+ *trunchiuleţ*), *trupuţ* şi *trup(u)şor* (+ *trupşorel*, *trupuleţ*, *trupurel* etc.), *unchiuţ* şi *unchişor/unchiuşor* (+ *unchiuleţ*, *unchiulică*), *văsuţ* şi *văsişor/văsuşor* (+ *văscior*, *văşcean*, *văşcior*, *văsuc*, *văsulean*, *văsuleţ*), *vântuţ* şi *vântişor/vântuşor* (+ *vânticel*, *vântucel*, *vântuleţ*, *vânturel*[30], *vântuş*, *vântuşel*), *vârfuţ* şi *vârfuşor* (+ *vârfuleţ*, *vârfurel*), *viermuţ* şi *viermişor/viermuşor* (+ *viermoc*, *viermulete*, *viermuleţ*), *-ac* şi *-işor/-uşor*: *ursac* şi *ursişor/ursuşor* (+ *ursei*, *ursulache*, *ursuleţ*, *ursulică*) etc.

În urma parcurgerii acestor dublete sau serii sinonimice diminutivale interne, se pot constata următoarele:

a) cele mai stabile dublete derivative masculine şi neutre sunt formate cu ajutorul sufixelor diminutivale moştenite *-el* şi *-ior*, eventual *-uc* şi *-uţ*, şi al sufixului *-aş*, tot aşa cum cele mai stabile dublete derivative feminine sunt formate cu sufixele *-ea* şi *-ioară* (moştenite), la care se adaugă *-ică*, *-iţă*, *-ucă*, *-uşă* şi *-uţă* (împrumutate sau creaţii interne);

b) sufixele menţionate mai sus reprezintă componente ale sufixelor complexe sau compuse *-elucă*, *-eluşă*, *-eluţă*, *-icel*, *-icea*, *-cior/-cioară*, *-işor/-işoară*, *-uşor/-uşoară*, *-ulică*, *-uleţ*, *-uliţă*, *-urel*, *-uşel* etc., împreună cu care contribuie la realizarea unei serii numeroase de sinonime diminutivale;

c) formează dublete sufixale, după cum se poate observa, sufixele cu forme foarte apropiate, ale căror corelare şi substituţie sunt facilitate de conştientizarea unei valori diminutivale intrinseci, pe de o parte, şi de relaţiile formale existente între ele, inclusiv din punct de vedere etimologic şi morfologic, pe de altă parte. În acest sens, sunt de citat, printre multe altele, exemple de tipul *apuşoară/apişoară*,

[28] Din *deal* + *-urel*, nu din pl. *dealuri* + *-el* (etimologie nejustificată semantic, pentru care vezi DLR, s.v.).

[29] Din *drum* + *-urel*, nu din pl. *drumuri* + *-el* (vezi DLR s.v.), etimologie care nu se explică semantic.

[30] Din *vânt* + *-urel*, nu din pl. *vânturi* + *-el* (vezi explicaţia *supra*).

BDD-A22911 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:41 UTC)

bărbușoară/bărbișoară, *bubușoară/bubișoară*, *cârpușoară/cârpișoară*, *cepușoară/cepișoară*, *gropușoară/gropișoară*, *ierbușoară/ierbișoară*, *lămpușoară/lămpișoară*, *stânușoară/ stânișoară*, *trebușoară/trebișoară etc.*, *a căror structură fonetică permite adăugarea ambelor „sufixe”*[31].

4.4. Clasificarea sinonimelor diminutivale depinde de perspectivele de abordare a acestei relații semantice.

Din punctul de vedere al numărului de componente, sinonimele diminutivale pot fi a) binare (dublete) și b) seriale (mai mult de două componente).

Din punctul de vedere al clasei lexico-gramaticale căreia îi aparțin, ele sunt a) substantivale (pentru exemple, vezi *supra*), b) adjectivale (*ibidem*), c) adverbiale: *atâtica* și *atâticuța*, *depărticel*, *depărcior* și *depărtișor*, *încetinel* și *încetișor*, *olecuță*, *olecuțică* și *olecușoară*, *puțintel* și *puținteluș*, *târzior* și *târziuț* etc. (Chircu 2011b) și d) interjecționale (*aolică* și *aoleică*)[32].

Din punctul de vedere al tipului bazei (internă sau externă), ele pot fi: a) sinonime cu baze neutre și b) sinonime cu baze, cel puțin la origine, expresiv-imitative (*bebeluș*, *bebică* și *bebiță*, *bombonea* și *bombonică*, *piculeț*, *picușor* și *picuț*, *pisică*, *pisucă*, *pisulică* etc.).

Din punct de vedere stilistic, sunt de avut în vedere sinonime diminutivale a) populare, b) literare, la rândul lor clasificabile în b_1) standard (lexicalizate) și b_2) livrești (de autor), c) familiare, d) argotice.

După relevanța și actualitatea valorii diminutivale, se poate vorbi despre a) diminutive sinonimice reale (**formale** și **semantice**), prin definiție secundare (interne), analogice (pentru exemple, vezi **4.2.** și **4.3.**), b) diminutive **exclusiv formale**, al căror sens principal nu este diminutival, dar a căror formă este simțită cu această valoare datorită fie raportării semantice la etimonul direct diminutival, fie din rațiuni formale analogice[33] (vezi *rândunic* [regresiv din *rândunică*] și *rândunel* [din *rândun*[*ea*] sau din *rândun*[*ică*] + *-el*], *turturel* [din *turtur*[*ea*] sau din *turtur*[*ică*] + *-el*], *turturic* (regresiv din *turturică*) și *turturaș* [din *turtură* sau din *turturea*], *vrăbior* [regresiv din *vrăbioară*] și *vrăbiuț* [rar, regresiv din *vrăbiuță*][34] etc.) și c) false diminutive, care nu mai pot fi considerate ca atare, în ciuda formei: vezi, în primul rând, variația formală la prenume: *Costel* și *Costică*, *Ionel* (*Nelu*, *Neluțu*),

[31] În alte situații însă, această alternanță sufixală nu este îndeobște posibilă: spre ex., după radical terminat în velară este admisibil sufixul *-ușor* (*clăcușoară*, *crăcușoară*, *frăgușoară*, *leicușoară*, *măicușoară*, *muncușoară*, *nucușoară*, *olecușoară*, *țuicușoară*, *văcușoară* etc.).

[32] În realitate, „diminutivele” interjecționale sunt exclusiv formale, cu rol exclusiv afectiv.

[33] În plus, la toate exemplele care urmează s-a simțit nevoia detașării de componenta diminutivală implicită și au fost construite, în consecință, derivate moționale non-ambigui (*rândunicoi*, *turturoi*, *vrăbioi*). Despre relațiile analogice dintre *-el*, *-ea*, *-ică* și *-oi*, vezi o explicație din punctul de vedere al morfologiei diacronice la Maiden 1999.

[34] Vezi „doamna vrăbiuța și cu domnul vrăbiuț**,** care așteaptă să vină un pui mic” (http:// www. forummamici.ro/comunitate/t32634-44--Topic-pentru-aspirantele-la-titlul-de-mamica-35.html, apărut 10 nov. 2010, consultat 30 aug. 2015). În alt context, însă, vrăbiuț este folosit cu sens diminutival: „Într-o zi, din coaja mică/Fără pene și desculț,/Tremurând de frig și frică,/A ieșit un... **vrăbiuț**” (http://speranta.org.au/141/). În cazul exemplelor citate, considerăm că, datorită formei și relaționării cu un diminutiv, pot fi considerate, în funcție de context, polisemantice (moționale și/sau diminutivale).

BDD-A22911 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:41 UTC)

Ionică (*Onică*), *Ioniță* (*Niță*), *Ionuț* (*Onuț*), *Ionaș*, *Georgel* și *Giorgică*, *Anica*, *Anișoara*, *Anuța*, *Ionica*, *Ionela* (*Nela*) și *Ionița* (*Onița*), *Marica*, *Marioara*, *Maricica*, *Marițica*, *Măriuca*, *Măriuța* etc., a căror valoare diminutivală este, totuși, după Iordan 1944, p. 176, „desmierdătoare", și, după Bârsan 1962, cuvintele moștenite *căprior*, *cățel*, *cercel*, *fecior*, *fuior*, *ulcea*, *vițel* etc.[35].

După momentul formării, pătrunderii și folosirii în limbă a acestor cuvinte aflate în relație de sinonimie, rezultă sinonime: a) vechi (moștenite, împrumutate și creații interne, vezi FCLRV) și b) noi (împrumutate și creații interne, vezi Chircu-Buftea 2011a)[36].

4.5. Dublete diminutivale sinonimice exclusiv moștenite nu avem. Unele dintre diminutivele moștenite masculine și neutre, devenite semianalizabile, și-au păstrat această valoare semantică și în română, fiind, de regulă, dublate, prin progresie sau prin substituție, de derivate diminutivale secundare, reacție la demotivarea formală a acestora: *cățel* și *cățelaș/-uș*, *cătinel* și *cătinaș*, *cătineluș*, *cătineluț*, *cătinelușel*, *cătinică*, *cercel* și *cerceluș*, *inel* și *ineluș*, *purcel* și *purceluș/-uț*, *vițel și vițeluș/-uc/-uț* etc. Corespondentele feminine ale animatelor, însă, și-au pierdut valoarea diminutivală afectivă originară, fiind necesară, în consecință, o reacție analogică în sens compensatoriu din partea limbii: *cățea* vs *cățelușă/-ică*, *mărgea* vs *mărgică/mărgeluță/mărgelușă*, *mia* vs *mielușă/-uță*, *nuia* vs *nuielușă/-eluță*, *purcea* vs *purcică/purcelușă*, *surcea* vs *surcică/surcelușă/surceluță*, *turturea* vs *turturică/turtureluță*, *ulcea* vs *ulcică/ulcelușă/ulceluță*, *vâlcea* vs *vâlcică/vâlcelușă*, *vergea* vs *vergelușă/vergeluță*, *vițea* vs *vițică/vițelușă* etc. Există o relație sinonimică foarte strânsă între derivatele interne, adjectivale și substantivale, cu sufixul moștenit *-ea* și compusul său *-icea*, pe de o parte, și derivatele în *-ică*, *-iță*, *-uie*, *-uică*, pe de altă parte, rezultată fie dintr-o reacție compensatorie la nivel semantic, fie din una de „echilibrare a forțelor" la nivel structural: *alunea*, *alunică* și *aluniță*, *bombonea* și *bombonică*, *brobonea* și *brobonică*, *bucățea* și *bucățică*, *cărărea* și *cărăruie*, *cărnicea* și *cărnicică*, *cărticea* și *cărticică*, *cetățea* și *cetățuie*, *gogoșea* și *gogoșică*, *lăturea* și *lăturică*/*lăturiță*, *lopățea* și *lopățică*, *măturea* și *măturică*, *mlădea* și *mlădiță*, *vericea* și *vericică* etc.

4.6. Dintre relativ puținele împrumuturi diminutivale sinonimice existente în română care și-au păstrat sensul originar, sunt de citat, spre exemplu, *barbișă* și *barbișon* (nu și *barbetă*, exclusiv formal, modificat semantic încă din italiană), *borseletă* și *borselină*, *colonetă* și *colonină*, *damicelă* și *demoazelă* etc. Dintre împrumuturile (semi) analizabile originar (și) sinonimice al căror sens diminutival etimologic mai există, eventual, latent în mintea vorbitorilor și care pot intra în serii sino-

[35] Dacă autoarea are dreptate în privința femininelor moștenite în *-ea* (*purcea*, *rândunea*, *turturea* etc.) sau, eventual, în cazul masculinelor și neutrelor moștenite în *-ior* (*căprior*, *fecior*, *fuior* etc.), exemple de tipul *cățel*, *purcel*, *vițel* sunt în continuare percepute ca diminutive de către vorbitori nu numai ca sens, ci și ca formă, generând modele analogice foarte productive în formarea diminutivelor reale. O sinteză despre valorile semantice ale diminutivelor vezi la Carabulea 1975b, unde autoarea consideră improprie denumirea de „false diminutive" (p. 265).

[36] Pentru sufixele diminutivale neologice, vezi Carabulea 1973.

BDD-A22911 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:41 UTC)

nimice fie cu derivate de la ele, fie cu derivate din aceeași familie, în sensul mai larg al termenului, sunt de citat, printre altele, *aculeol* și *acușor*, *amoretă* și *amoraș*, *banchetă* și *băncuță*, *bandeletă* și *bentiță* (nu și *banderolă*, al cărui caracter este, în sincronie, discutabil), *barcarolă* și *bărcuță*, *bonetă* și *bonețică*, *borsetă* și *borsetuță*, *bavetă* și *bavețică*, *blondin(ă)* și *blonduț(ă)*, *brunet* și *brunețel*, *brunetă* și *brunețică*, *camionetă* și *camionaș*, *caramelă* și *carameluță*, *casetă* și *casetuță*, *citadelă* și *cetățuie*, *colonetă/colonină* și *coloniță*, *căpiță* și *căpicioară*, *dantelă* și *danteluță*, *istoriolă* (Carabulea 1973, p. 657) și *istorioară*, *mamină* și *mămică*, *mantelă* și *manteluță*, *particulă* și *părticică*, *pistolet* și *pistolaș*, *poșetă* și *poșețică/poșetuță*, *radicelă* și *rădăcinuță*, *sardelă/sardină* și *sardeluță*, *starletă* și *steluță*, *stradelă* și *străduță*, *turturelă* și *turturică*/*turturiță*, *versicul* și *versuleț*, *vezicul* (cu sens generic de „băşică mică”) și *băşicuță* etc. Așadar, din punctul de vedere al proveniență, se poate vorbi despre sinonime diminutivale a) *interne* (cele mai numeroase), b) *externe* (relativ puține care să-și fi păstrat valoarea semantică originară) și c) *mixte* (moștenit și creație internă, moștenit și împrumutat, creație internă și împrumut).

4.6.1. Seriile sinonimice interne sunt, la rândul lor, clasificabile din mai multe perspective. Pe de o parte, din punctul de vedere al relației bază–sufix, sinonimele diminutivale sunt a) creații regulate (pentru exemple, vezi *supra*) și b) creații inedite (accidental-analogice sau ludice). Din a doua categorie, sunt de citat exemple ca *babetă* (al cărui sens, diminutival-apreciativ sau augmentativ-depreciativ îl încadrează fie într-o serie, fie în cealaltă), *ciupetă* „alintată”, căreia i s-a format, din aceeași ambiguitate semantică, un derivat *ciupetuță* (http://www.123urban.ro/def/ciupeta) etc. De semnalat, aici, faptul că aceste creații inedite combină, cel mai adesea, elemente morfematice eterogene: bază veche + sufix neologic (vezi *supra*) sau bază neologică + sufix vechi (*buticuț* și *buticuleț*, *crizică*, *crizuță* și *crizulică*, *gripișoară* și *gripuță*, *injecțioară* și *injecțiuță*, *virușor* și *virusuleț* etc. (pentru exemple, vezi Chircu-Buftea 2011a, *passim*) etc. Această combinare a unor morfeme eterogene se explică fie printr-un plus de expresivitate, în cazul în care derivatele diminutivale sunt autentice, fie printr-o intenție ironică a vorbitorului.

Pe de altă parte, din punctul de vedere al modalităților interne de formare, diminutivele sinonimice sunt, în relația lor cu baza:

a) derivate progresive de la aceeași bază directă nondiminutivală: *aculeț* și *acușor*, *bănișor*, *bănuț*, *bănuțel* și *bănuleț*, *berbecel* și *berbecuț*, *biciuleț*, *biciușor* și *biciuț* (eventual și *biciușcă*), *bluziță* și *bluzuliță*, *bobuleț* și *bobușor*, *bordeiaș* și *bordeuț*, *boulean*, *bouleț*, *boușor* și *bouț*, *brăzdiță* și *brăzduță*, *brâuleț* și *brâușor*, *brișculiță* și *brișcuță*, *bubiță*, *bubuliță* și *bubușoară*, *căldicel*, *căldișor*, *călduț* și *căldușor*, *cămăruță*, *cămăruie* și *cămărușă*, *cățelică* și *cățeluș*ă, *chiculiță* și *chicuță*, *chinguliță* și *chinguță*, *cuțulache* și *cuțulică*, *mami* și *mămică*, *șoricel* și *șoricuț*,

BDD-A22911 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:41 UTC)

tati și *tătic(ule)*, *tichioară* și *tichiuță*, *tigăioară*, *tigăiță* și *tigăiuță*, *văcuță* și *văcușoară*, *zărzărică* (din *zarzără*) și *zărzălină* (din *zarzără* CM)[37] etc.;

b) derivate progresive de la aceeași bază, unul/unele primar(e) și altul/altele secundar(e), ceea ce presupune existența suprasufixării diminutivale: *burtică* și *burticică*, *gagică* (totuși, moțional de la *gagiu*) și *gagicuță* (Zafiu 2010b, p. 194–195), *puținel* și *puțineluș*, *puțintel* și *puținteluș*, *scundac* și *scundănac* etc.;

c) derivate progresive de la aceeași rădăcină, dar din radicale diferite, cu sufixe diferite: *moșneguț* (din *moșneag* < *moș*), *moșnegel* (din *moșneag* < *moș*) și *moșulică* (din *moș* + *-ulică*);

d) derivate progresive diminutivale de la variante morfologice ale aceleiași baze nondiminutivale: *desăgaș*, *desăgel*, *desăgior*, *desăguț* (din *desag* s.m.) și *desăguță* (din *desagă* s.f.)[38] sau de la diverse fluctuații formale ale bazei unice: *șopronaș*, *șopronel* (din *șopron*) și *șopruleț*, *șopruț* (din *șopru*)[39] etc.;

e) un derivat progresiv de la o bază și un altul, regresiv, de la o bază diminutivală din aceeași familie: *țigănaș*, *țigănel*, *țigănete*, *țigănuș*, *țigănuț* (toate din *țigan*) și *țigăncuș* (regresiv din *țigăncușă*)[40], *țigăncuț* (regresiv din *țigăncuță*)[41], *zărzăraș*, *zărzărel* (din *zarzăr*) și *zărzălin* (regresiv din *zărzălină* „zărzărea, zărzărică”);

f) derivat progresiv de la o bază nondiminutivală/bază moștenită (originar diminutivală) și derivat prin substituție din primul: majoritatea absolută a derivatelor adjectivale feminine în *-ea* și *-ică* (*urâțea* și *urâțică*, *uscăturea* și *uscăturică*, *uscățea* și *uscățică*, *ușurea* și *ușurică* etc.), la care se adaugă substantive de tipul *cântecel* (din *cântec* + *-el*) și *cântecea* (din *cântec*[*el*] + *-ea*), *delnicioară* (din *delniță* + *-ioară*) și *delnicuță* (din *delnic*[*ioară*] + *-uță*), *donicioară* (din *doniță* + *-ioară*) și

[37] În DLR, s.v., este derivat din *zarzăr*, ceea ce contravine criteriului semantic: „diminutiv al lui *zarzără* (pop.) *zărzărică*”.

[38] În DLR, s.v. *desăguță*, masc. *desăguț* apare (cu var. *dăsăguț*), ca variantă morfologică a lui *desăguță*. Despre raportul dintre formă și sensul gramatical la diminutive vezi, cu numeroase exemple și indicații bibliografice, atât nume comune, cât și nume proprii, Carabulea 1975c. Dintre apelativele care interesează discuția de față sunt de citat inanimate de tipul *cântecel* și *cântecea*, *cojocel* și *cojociță*, *năsturel* și *năsturea* etc. sau (forma feminină fiind o creație analogică, prin substituție, din corespondentul neutru progresiv), *brățic* și *brățică*, *brățuc* și *brățucă*, *lăptic* și *lăptică* etc. (derivatul neutru fiind primar, de la o bază neutră, iar cel feminin, secundar, fie pentru augmentarea caracterului diminutival, fie din rațiuni analogice), *bănicioară* și *bănicior*, *ploscuță* și *ploscuț* etc. (cu derivatul feminin primar, de la o bază feminină, și cu cel neutru, refăcut analogic dintr-un plural comun). În cazul numelor proprii, sinonimia între forme masculine și feminine nu este posibilă decât prin raportare la un unic referent fie masculin (*Goguță* și *Goguț*, *Miluță* și *Miluț*, *Ștefănuță* și *Ștefănuț* etc.,), fie feminin (*Georgel* și *Georgică*, *Irinel* și *Irinuca*, *Mimișor* și *Mimișoara*, *Nuțișor* și *Nuțișoara* etc.).

[39] *Șop*, *șopru*, *șopron* sunt raportabile la germ. *Schoppen*, vezi DLR s.v.

[40] În DLR, s.v., este atestat numai sensul „nume al unui pește de apă dulce”. Pentru sensul, e adevărat, rar, de diminutiv al lui *țigan*, vezi următorul context: „[...] tipul de ștrengar, – țigăncușul mulțumit de sine, cu țigara ’n stânga, cu cobilița ’n dreapta, urmărind cu privirea fumul de țigară [...]”, vezi „Luceafărul”, XI, 1912, nr. 31, p. 711, consultat în format pdf (BCUCLUJ_FP_280091_1912_011_031.pdf).

[41] La acestea se adaugă derivatul *țigănică* s.m. (glumeț) „țigan tânăr, țigănuș” (mai degrabă din *țigăn[el]* + *-ică* CM decât din *țigan* + *-ică*, pentru care vezi DLR s.v.).

BDD-A22911 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:41 UTC)

donicuță (din *donic*[*ioară*] + *-uță*), *mărgioară* (din *margine* + *-ioară*) și *mărgiuță* (din *mărgi*[*oară*] + *-uță*)[42], *măturică* (din *mătură* + *-ică*) și *măturea* (din *mătur*[*ică*] + *-ea*), *minciunică* (din *minciună* + *-ică*) și *minciunea* (din *minciun*[*ică*] + *-ea*), *pielișoară* (din *piele* + *-işoară*) și *pielișoaică* (din *pieliș*[*oară*] + *-oaică*)[43], *policioară* (din *poliță* + *-ioară*) și *policuță* (din *polic*[*ioară*] + *-uță*), *purcea* (lat. *porcella*) și *purcică* (din [*purc*[*ea*] + *-ică*, cf. și *purcel*), *surcel* (lat. **surcellus*), *surcea* (din pl. *surcele* al lui *surcel* sau direct din *surc*[*el*]), *surceluș*ă*/surceluță* (din *surcea*)[44] și *surcică* (din *surc*[*ea*] sau din *surc*[*el*] + *-ică*), *tufănică* (din *tufă* + *-nică*) și *tufăniță* (din *tufă*[*nică*] + *-niță*), *țepurică* (din *țeapă* + *-urică*), *țepulică* (din *țeapă* + *-ulică*), *țepuriță* (din *țeapă* + *-uriță*) și *țepurea* (din *țepur*[*ică*] + *-ea*), *ulicioară* (*uliță* + *-ioară*) și *ulicuță* (din *ulic*[*ioară*] + *-uță*)[45], *vâlcea* (lat. **vallicela*), *vâlcel* (refăcut din pl. *vâlcele*, pl. lui *vâlcea*) și *vâlcică* (din *vâlc*[*ea*] + *-ică*), *vârtelnicioară* (din *vârtelniță* + *-ioară*) și *vârtelnicuță* (din *vârtelnic*[*ioară*] + *-uță*), *viț*e*a* (lat. *vitella*) și *viț*i*că* (din *viț*[*ea*] + *-ică*, cf. și *viț*e*l*), *zărzărică* (din *zarzără* + *-ică*) și *zărzărea* (din *zărzăr*[*ică*] + *-ea*) etc. și adjective de tipul *durduc*, *-ă* (înv., rar) „durduliu” (din *durd* + *-uc*), *durduliu*, *-ie* adj. „grăsuț, rotofei” (din *durd* + *-uliu*), *durducuț*, *-ă* (înv., reg.) „durduliu” (din *durduc* + *-uț*) și *durduleț*, *-eață* (reg.) „durduliu” (din *durd[uliu]* + *-uleț*);

g) derivat progresiv diminutival de la o bază împrumutată (fals diminutivală) și derivat/e de la aceasta prin substituție de finală considerată sufix: *undicioară* (din *undiță* + *-ioară*) și *undișoară* (din *und*[*iță*] + *-işoară*), *undiuță* s.f. (din *und*[*iță*] + *-iuță*) etc.

h) fals „derivat” (prin interpretarea finalei unui împrumut ca sufix și înlocuirea ei cu un sufix diminutival autentic) și derivat autentic obținut prin substituție din primul: *taburel* (refăcut din *taburet* < fr. *tabouret*) și *taburică* (din *tabur*[*el*] + *-ică*);

i) cuvânt cu origine necunoscută, dar interpretat formal ca diminutiv și sinonim derivat de la acesta prin substituție: *ostropel* și *ostropior* (din *ostrop*[*el*] + *-ior*);

j) derivat diminutival progresiv de la o bază nondiminutivală și cuvânt contaminat prin atracție între derivatul respectiv și un sinonim al lui: *bobiță* „boabă mică” (din *boabă* + *-iță*) și *brobință* „broboană, boabă mică” (din *bobiță* +*broboană*); *foiță* (din *foaie* + *-iță*) și *froiță* (reg.), id. (din *foiță* + *frunzuliță*)[46] etc.;

k) derivat/e diminutival/e progresiv/e de la o bază nondiminutivală și cuvânt contaminat prin atracția dintre cele două derivate cu care intră în relație de sinonimie: *cămășuie* (din *cămașă* + *-uie*), *cămășuță* (din *cămașă* + *-uță*) și *cămășuiță*

[42] Vezi Mărgărit 2010, p. 129–130.
[43] *Ibidem*, 160.
[44] Rolul pl. *surcele* invocat de DLR s.v. ca bază derivativă este secundar.
[45] Despre raportul dintre diminutivele în *-ioară* și *-uță*, vezi Mărgărit 2015, p. 135–139. O altă ipoteză pentru crearea derivatelor în *-(c)uță* de la împrumuturi slave terminate în *-iță*, vezi la Mărgărit 2005, p. 151–153.
[46] Vezi Mărgărit 2009, p. 232.

BDD-A22911 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:41 UTC)

(rar, la românii din Valea Timocului din Bulgaria), obținut prin contaminare între *cămășuie* și *cămășuță* (Mărgărit 2007, p. 63);

l) derivat prin substituție de la o bază deja diminutivală, derivat progresiv de la aceeași bază primară și cuvânt obținut prin contaminare între derivatele progresive anterioare: *măricică* (fem. adj. *măric*[*el*], *măric*[*ea*] + *-ică*), *mărișoară* (fem. adj. *mărișor* < *mare* + *-işor*) și *măricișoară* (din *măricică* + *mărișoară*) (*ibidem,* p. 234);

m) derivate diminutivale progresive de diverse tipuri și sinonime obținute, prin diverse fenomene fonetico-sintactice (accidentale sau analogice), de la acestea: *biciușcă* (din *bici* + *-uşcă*) și *zbiciușcă* (din *z-* + *biciușcă*), *mătălică* (din *matale* + *-ică*) și *tălică* (din [*mă*]*tălică*), *mătăluță* (din *matale* + *-uță*) și *tăluță* (din [*mă*]*tăluță*), *tătic* (din *tată* + *-ic*) și (pop., în adresare directă) *tătică* (din *tătic*, după *mămică*), *țârișoară* (din *țâră* + *-işoară*) și *țârișiră*, refăcut dintr-o structură sintactică atestată în forma [*vreau o*] *țârișoară, o țâră* de unde, prin aglutinare, rezultă [*o*] *țârișâră* de unde, în sfârșit, prin asimilare progresivă, [*o*] *țârișiră* (Mărgărit 2007, p. 298).

n) derivate regresive de la etimoane interne analizabile din aceeași familie lexicală: *gagic* (regresiv din *gagică*) și *gagicuț* (regresiv din *gagicuță*).

5. Comentarii lexicologice

Existența dubletelor și seriilor sinonimice diminutivale în limba română, indiferent de modalitățile concrete de realizare (procedee interne de diverse feluri sau împrumuturi), de rațiunile producerii lor (evidențierea subiectivă a unor raporturi afective primare sau suplimentare în raport cu persoanele sau obiectele denumite și subordonarea față de presiunea unor modele stabile) și de momentul istoric al folosirii lor, nu este un fenomen lingvistic singular, ci se încadrează printre fenomenele lingvistice romanice explicabile originar din latină, limbă prin definiție derivativă și ale cărei variante târzii și populare cunosc o situație similară. Nici aprecierea critică asupra diminutivelor din perioada actuală nu ne este specifică: așa cum la noi sunt mulți care le critică, la fel, spre exemplu, diminutivele sunt unul dintre subiectele intens discutate, în aceeași manieră, în mass-media italiană. Regulile analogice, fie ele obiective, fie subiective, acționează, mai mult sau mai puțin la fel, în toate limbile romanice (Hakamies 1951). Dacă există, în acest sens, particularități ale diminutivelor românești, acestea sunt explicabile prin existența lor paralelă – la nivel popular, cu caracter natural, stabil și analogic, și, începând cu epoca modernă, la nivel cult, cu caracter imitativ, efemer și emfatic. Folosirea în exces a diminutivelor se face, la noi și aiurea, „cu funcții diverse, dintre care mai prezente sunt cele de exprimare a afectivității pozitive și a solidarității, de atenuare politicoasă și cooperativă și de marcare ironică. În toate aceste cazuri, e justificat să vorbim de „un *proces discursiv de diminutivare* (*de atribuire de mărci diminutivale*), și nu de o *productivitate lexicală* propriu-zisă" (Rodica Zafiu 2011, p. 381).

În general, s-a vorbit, cel puțin în cazul diminutivelor, despre concurență sufixală și mai puțin de sinonimie. Insistăm pe ideea menținerii caracterului sinonimic, cu respectarea criteriilor în primul rând pragmatice, cu următoarele argumente: a)

BDD-A22911 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:41 UTC)

există dublete diminutivale „obligatorii”, impuse de structura derivativă a limbii, care nu pot fi contestate, în primul rând *-el* și *-aș, -ică* și *-iță, -ea* și *-eluș, -ioară* și *-uță, -uleț* și *-urel* etc.; b) atracția între două sinonime diminutivale conduce la suprapunerea lor în mintea vorbitorilor și, în consecință, la obținerea unei noi unități lexicale, vezi seriile *cămășuie, cămășuță* și *cămășuiță, mărăcică, mărișoară* și *măricișoară* etc.; c) tendința spre redundanță (manifestată prin contaminări, dublă sufixare, substituție sufixală etc.) este compensată, la nivel orale și familiar, de tendința spre economie și evitare a ambiguității (manifestată prin trunchieri, reorganizări morfologice etc.), ambele având același rol de marcare a unei expresivități „controlate”, în ciuda aparentei libertăți, de mecanisme interne ale limbii. Presiunea formală din partea limbii este vizibilă în cazul concurenței sinonimice dintre sufixe diminutivale foarte apropiate ca formă (*-ică* și *-iță, -ucă, -ușă* și *-uță, -icioară* și *-işoară, -uțel* și *-uleț* etc.). De asemenea, atracția semantică dintre sufixele tradițional sinonimice determină crearea, pe baza lor, a unor sufixe compuse de tipul *-eluș/-eluț* (din *-el* + *-uș/-uț*), *-icel* (din *-ic* + *-el*), *-ucior* (din *-uț* + *-ior*) etc., tot așa cum caracterul regulat al flexiunii adjectivale în *-el, -ea, -ică* creează perechi sufixale regulate la nivelul substantivelor de tipul -ea și -el (la nonanimate: *surcea* și *surcel*), *-ea* și *-ică* (*bombonea* și *bombonică*), *-el* și *-ică* (la inanimate: *bombonel* și *bombonică* sau la nume proprii: *Georgel* și *Georgică*).

6. Concluzii

Studierea diminutivelor a fost una dintre preocupările constante ale lui Sextil Pușcariu, încă din tinerețe. Dubletele și, mai mult decât atât, seriile sinonimice diminutivale din limba română sunt pe cât de numeroase, pe atât de interesante în primul rând din punctul de vedere al relației dintre formă și sens. Și în acest caz, se pot observa câteva aspecte în aparență opuse ale aceleiași realități lingvistice: pe de o parte redundanță, formală și semantică, cantitativă și calitativă, pe de altă parte, tendința spre refacerea unor forme analogice mai scurte și mai mult sau mai puțin expresive; pe de o parte, respectarea trăsăturii de gen a elementelor componente ale unui dublet sinonimic, pe de altă parte, manifestarea unor diferențe de gen (în primul rând, între neutru și feminin); pe de o parte, diminutive feminine formal denumesc realități masculine și, pe de altă parte, diminutive masculine formal denumesc realități feminine (spre exemplu, variația lexico-morfologică a Monica și Monelu, „alomorfe” sinonimice pentru denumirea aceleiași persoane) etc.

Spre deosebire de celelalte sinonime analizabile (nume de abstracte, de agent, de instrument, colective etc.), sinonimele diminutivale au drept caracteristică suplimentară intervenția factorului afectiv, care poate relativiza, în situații determinate, echivalența semantică dintre acestea. Această relativizare reprezintă o modalitate particulară de lexicalizare a unor sensuri inițial diminutivale care, treptat, au fost transferate către referenți în componența semantică a cărora valoarea afectivă a devenit „istorică”, dar care, nu de puține ori, este (re)actualizată contextual.

BDD-A22911 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:41 UTC)

Trecerea în revistă a principalelor modalități interne de realizare a sinonimiei diminutivale arată o mare diversitate a acestora, de la procedee regulate de îmbogățire lexicală până la fenomene inedite (accidente fonetice, refaceri morfologice etc.). Este de remarcat, din acest punct de vedere, caracterul eterogen al seriilor diminutivale, care conțin, de multe ori, sinonime create prin modalități diferite. De asemenea, o privire mai atentă asupra relațiilor formale dintre bază și sufix(e) ar fi foarte utilă și interesantă: spre exemplu, ar putea explica relația formală și semantică dintre formele, e adevărat, rare, *acadică* și *acadelă*, comparativ cu *acadea*, de ce *perdea* are diminutivele *perdeluță* și (mai rar) *perdelușă*, dar nu intră în această serie – decât cu totul accidental și mai degrabă ludic – *perdică* etc.

În sfârșit, sinonimia diminutivală reprezintă, alături de alte tipuri de sinonime analizabile, atât o modalitate analogică de „reglare" a unor dificultăți, reale sau simțite ca atare în mecanismele sensibile ale funcționării limbii, fiind, deci, un factor de organizare formală și semantică a vocabularului, cât și, mai ales, un aspect al creativității lexicale și al sensibilității vorbitorilor.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE. SIGLE

Avram 1997 = Mioara Avram, *Despre sinonimele cu bază comună în limba română*, în RLȘL, VIII, 1997, nr. 3, p. 70–73.

Bârsan 1962 = Dorina Bârsan, *False diminutive*, în SMFC, vol. III, p. 89–98.

Bucă–Evseev 1976 = Marin Bucă, Ivan Evseev, *Probleme de semasiologie*, Timișoara, Editura Facla, 1976.

Carabulea 1960 = Elena Carabulea, *Sufixul -uș(ă)*, în SMFC, vol. II, p. 199–212.

Carabulea 1972 = Elena Carabulea, *Dubla diminutivare în limba română*, în SCL, XXIII, 1972, nr. 5, p. 509–513.

Carabulea 1973 = Elena Carabulea, *Sufixe diminutivale neologice în limba română contemporană*, în SCL, XXIV, 1973, nr. 6, p. 655–668.

Carabulea 1975a = Elena Carabulea, *Câteva observații asupra diminutivării substantivale pe baza DLR*, în SCL, XXVI, 1975, nr. 4, p. 335–341.

Carabulea 1975b = Elena Carabulea, *Valorile sufixelor diminutivale substantivale*, în SCL, XXVI, 1975, nr. 3, p. 255–267.

Carabulea 1975c = Elena Carabulea, *Raportul dintre formă și sensul gramatical la diminutive*, în SCL, XXVI, 1975, nr. 6, p. 603–607.

Chircu 2011a = Adrian Chircu-Buftea, *Despre diminutivarea substantivelor neologice în limba română actuală*, în Nedelcu *et alii* (eds.) 2011, p. 69–79.

Chircu 2011b = Adrian Chircu, *Dinamica adverbului românesc. Ieri și azi*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2011, p. 79–90.

Creța 1972 = Zorela Creța, *Sufixul* ***-uică***, în SMFC VI, p. 97–106.

Dardano 2009 = Maurizio Dardano, *Costruire parole. La morfologia derivativa dell'italiano*, Bologna, Il Mulino, 2009.

DLR = *Dicționarul limbii române* (serie nouă), București, Editura Academiei Române, 1965–2010.

Farcaș 2008 = Mircea Farcaș, *Derivarea cu sufixe diminutivale în subdialectul maramureșean*, în Saramandu–Nevaci–Radu (eds.) 2008, p. 34–47.

FCLR = *Formarea cuvintelor în limba română*, vol. II. *Prefixele*, București, Editura Academiei R.S.R., 1978.

BDD-A22911 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:41 UTC)

FCLRV = *Formarea cuvintelor în limba română din secolele al XVI-lea–al XVIII-lea*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2007.
Graur 1967 = Al. Graur, *Sufixul **-etă***, în SMFC, vol. IV, p. 81–86.
Hakamies 1951 = R. Hakamies, *Étude sur l'origine et l'évolution du diminutif latin et sa survie dans les langues romanes*, Helsinki, 1951.
Iordan 1944 = Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*. Ediţia a 2-a, Bucureşti, Institutul de Linguistică Română, 1944.
Maiden 1999 = Martin Maiden, *Il ruolo dell'„idoneità" in morfologia diacronica: i suffissi romeni **-ea**, **-ică** ed **-oi***, în RLR, LXIII, 1999, nr. 251–252, p. 321–345.
Mărgărit 2005 = Iulia Mărgărit, *Ipoteze şi sugestii etimologice. Note şi articole*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005 (Etymologica 18).
Mărgărit 2007 = Iulia Mărgărit, *Comentarii etimologice şi semantice*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2007 (Etymologica 27).
Mărgărit 2009 = Iulia Mărgărit, *Vocabularul graiurilor munteneşti actuale*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2009.
Mărgărit 2010 = Iulia Mărgărit, *Noi comentarii etimologice şi semantice*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2010 (Etymologica 28).
Mărgărit 2015 = Iulia Mărgărit, *Derivate discutabile*, în Marius Sala, Maria Stanciu Istrate, Nicoleta Petuhov (eds.), *Lucrările Celui de-al Cincilea Simpozion Internaţional de Lingvistică*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2015, p. 129–143.
Moroianu 2007 = Cristian Moroianu, *Structură, proces şi substituţie în mecanismul derivării*, în Gabriela Pană Dindelegan (ed.), *Limba română – stadiul actual al cercetării*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, 2007, p. 685–694.
Moroianu 2010 = Cristian Moroianu, *Motivarea internă a relaţiilor semantice. Sinonimia analizabilă*, în Rodica Zafiu, Adina Dragomirescu, Alexandru Nicolae (eds.), *Limba română. Controverse, delimitări, noi ipoteze*, vol. I. *Gramatică. Lexic, semantică şi terminologii. Istoria limbii şi filologie*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, 2010, p. 273–283.
Moroianu 2011 = Cristian Moroianu, *Motivarea internă a relaţiilor semantice. Compunerea savantă*, în Rodica Zafiu, Camelia Uşurelu, Helga Bogdan Oprea (eds.), *Limba română: ipostaze ale variaţiei lingvistice*, vol. I. *Gramatică şi fonologie. Lexic, semantică, terminologii. Istoria limbii române, dialectologie şi filologie*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, 2011, p. 301–310.
Moroianu 2013 = Cristian Moroianu, *Sinonimele „derivative" între regresie şi falsă regresie*, în Daniela Răuţu, Adrian Rezeanu, Dana-Mihaela Zamfir (eds.), *Cuvinte potrivite. Omagiu doamnei Maria Marin la aniversare*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2013, p. 307–324.
Moroianu 2014 = Cristian Moroianu, *Sinonimie sau paronimie? Studiu de caz: dubletele derivative în **-ie** şi **-ism***, în Rodica Zafiu, Ariadna Ştefănescu (eds.), *Limba română: diacronie şi sincronie în studiul limbii române* (II), Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, 2014, p. 363–375.
Nedelcu *et alii* (eds.) 2011 = Isabela Nedelcu, Al. Nicolae, Alice Toma, Rodica Zafiu (eds.), *Studii de lingvistică. Omagiu doamnei profesoare Angela Bidu-Vrănceanu*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, 2011.
Puşcariu 1929/1974 = Sextil Puşcariu, *Despre diminutivele româneşti*, în idem, *Cercetări şi studii*. Ediţie îngrijită de Ilie Dan, Bucureşti, Editura Minerva, 1974, p. 297–302 (publicat pentru prima dată în *Donum natalicium Schrijnen*, Chartres, Imprimerie Durand, 1929, p. 431–436).
RLR = „Revue de linguistique romane", Paris–Strasbourg, I, 1925 şi urm.
RLSL = „Revistă de lingvistică şi ştiinţă literară", Chişinău, I–XX, 1990–2009.
Saramandu–Nevaci–Radu (eds.) 2008 = Nicolae Saramandu, Manuela Nevaci, Carmen Ioana Radu (eds.), *Lucrările Primului Simpozion Internaţional de Lingvistică*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, 2008.
Saramandu–Nevaci–Radu (eds.) 2012 = Nicolae Saramandu, Manuela Nevaci, Carmen-Ioana Radu (eds.), *Convergenţe lingvistice*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, 2012.
SCL = „Studii şi cercetări lingvistice", Bucureşti, I, 1950 şi urm.

BDD-A22911 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:41 UTC)

SMFC = *Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, vol. I, II, Bucureşti, Editura Academiei R.P.R., 1959–1960; vol. III, 1962; vol. IV–V, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1967–1969; vol. VI, 1972.

Tudose 1978 = Claudia Tudose, *Derivarea cu sufixe în româna populară*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, 1978.

Vasiliu 1981 = Laura Vasiliu, *Asupra sinonimiei derivatelor sufixale în limba română*, în *Semanticã si semioticã.* Sub redacţia acad. I. Coteanu şi prof. dr. Lucia Wald, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1981, p. 314–332.

Vinţeler 1983 = Onufrie Vinţeler, *Probleme de sinonimie*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1983.

Zafiu 2010a = Rodica Zafiu, *Evaluarea diminutivelor*, în Gheorghe Chivu, Oana Uţă Bărbulescu (eds.), *Studii de limba română. Omagiu profesorului Grigore Brâncuş*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, 2010, p. 291–297.

Zafiu 2010b = Rodica Zafiu, *101 cuvinte argotice*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2010.

Zafiu 2011 = Rodica Zafiu, *Diminutivele în româna actuală: lexicalizare și utilizare pragmatică*, în Nedelcu *et alii* (eds.) 2011, p. 373–382.

ANALYSABLE SYNONYMS. CASE STUDY: DIMINUTIVE SYNONYMY (*Abstract*)

This article defines the analyzable synonymy and offers a concise presentation of the main types and subtypes of it (*i.e.* etymological and non-etymological, internal, external and mixt ones). A particular emphasis is laid on the etymological analysable synonymy. Within the latter it is the synonymy between two or more diminutives that is brought into attention. This type of synonymy is also theoretically discussed and classified from different points of view. The following aspects are presented together with examples and commentaries: the specificity of the diminutive synonymy, the relevance of the semantic equivalence within a diminutive series, the existence of certain structural patterns, the role of the analogy in diminutive suffix derivation, the ways to accomplish this type of synonymy, etc.

Cuvinte-cheie: *sinonimie, derivare, diminutival, etimologie, dublet.*
Keywords: *synonymy, derivation, diminutive, etymology, doublet.*

Universitatea din Bucureşti
Facultatea de Litere
Bucureşti, str. Edgar Quinet, 5–7
cristian.moroianu@litere.unibuc.ro

BDD-A22911 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:41 UTC)